uden tilstrækkelig begrundelse har krænket den ligebehandling, som bestod forud for vedtagelsen af den anfægtede retsakt.

5. Ved vurderingen af, om der foreligger et tab, i givet fald omfanget af det tab, som den sagsøgende virksomhed påstår at have lidt, skal der inden for rammerne af en erstatningssag i givet fald tages hensyn til det forhold, om virksomheden har kunnet overvælte den ulempe, som den kræver erstattet, på sine salgspriser.

6. Hvor der er tale om offentlige myndigheders ansvar uden for kontraktsforhold som følge af generelle retsakter, kan de retsgrundsætninger, der er fælles for medlemsstaternes retssystemer, og som EØF-traktatens artikel 215, stk. 2, henviser til, ikke påberåbes til støtte for en forpligtelse til at genoprette enhver, nok så fjern skadelig følge af en retsstridig forskrift; det påståede tab skal være en tilstrækkeligt direkte følge af den pågældende institutions retsstridige adfærd.

7. Det fremgår af de retsgrundsætninger, der er fælles for medlemsstaternes retssystemer, og hvortil EØF-traktatens artikel 215, stk. 2, henviser, at rentekrav i almindelighed anerkendes i en erstatningssag.

I de forenede sager 64 og 113/76, 167 og 239/78, 27, 28 og 45/79

P. DUMORTIER FRÈRES, SA, Tourcoing (sag 64/76),

MAÏSERIES DU NORD, SA, Marquette-lez-Lille (sag 113/76),

MOULINS ET HUILERIES DE PONT-À-MOUSSON, SA, Pont-à-Mousson (sag 167/78),

LES MAÏSERIES DE BEAUCE, Sàrl (Moulin de Marboué), Marboué (sag 239/78),

COSTIMEX, SA, Strasbourg (sag 27/79),

»LA PROVIDENCE AGRICOLE DE LA CHAMPAGNE«, kooperativt landbrugsselskab, Reims (sag 28/79),

MAÏSERIES ALSACIENNES SA, Colmar (sag 45/79),

repræsenteret af G. Lesourd, advokat ved Conseil d'État og Cour de cassation, Paris og af E. Jaudel, advokat ved Cour d'appel de Paris, og med valgt

adresse i Luxembourg hos advokat E. Arendt, Centre Louvigny 34/B/IV, rue Philippe II,

sagsøgere,

mod

RÅDET FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER, repræsenteret af D. Vignes, direktør i Rådets juridiske tjeneste, som befuldmægtiget, bistået af Y. Crétin, fuldmægtig i samme tjeneste, som medbefuldmægtiget, og med valgt adresse i Luxembourg hos J. N. Van den Houten, direktør for den juridiske tjeneste ved Den europæiske Investeringsbank, 2, place de Metz,

sagsøgte,

vedrørende et erstatningskrav, fremsat i henhold til EØF-traktatens artikel 178 og 215, stk. 2,

afsiger

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten H. Kutscher, afdelingsformændene J. Mertens de Wilmars og Mackenzie Stuart, dommerne P. Pescatore, M. Sørensen, A. O'Keeffe, G. Bosco, A. Touffait og T. Koopmans,

generaladvokat: F. Capotorti
justitssekretær: A. Van Houtte

følgende

DOM

Sagsfremstilling

De faktiske omstændigheder, retsforhandlingernes forløb samt parternes påstande, anbringender og argumenter kan sammenfattes således:

I — De faktiske omstændigheder og retsforhandlingerne

1. I sin dom af 19. oktober 1977 i de forenede sager 124/76 og 20/77, (SA

Moulins et Huileries de Pont-à-Mousson og société coopérative »Providence agricole de la Champagne« mod ONIC, Sml., s. 1795), kendte Domstolen for ret:

»1. Artikel 11 i Rådets forordning nr. 120/67 af 13. juni 1967, i den formulering der gælder fra den 1. august 1975 som følge af ændringen ved artikel 3 i Rådets forordning nr. 665/75 af 4. marts 1975, der er gentaget i Rådets forordning nr. 2727/75 af 29. oktober 1975, sammenholdt med Rådets forordning nr. 1955/75 af 22. juli 1975 og de senere forordninger, som har afløst den, er uforenelig med lighedsprincippet i det omfang, den underkaster majsgritz bestemt til ølbrygning og majsstivelse en forskellig behandling i henseende til ydelsen af produktionsrestitutioner.

2. Det påhviler de for den fælles landbrugspolitik kompetente institutioner at træffe de nødvendige foranstaltninger til afhjælpning af denne uforenelighed.«

2. Ved forordningerne nr. 1125/78 af 22. maj 1978 om ændring af forordning nr. 2727/75 om den fælles markedsordning for korn (EFT L 142 af 30. 5. 1978, s. 21) og nr. 1127/78 af 22. maj 1978 om ændring af forordning nr. 2742/75 om produktionsrestitutioner inden for korn- og rissektoren (EFT L 142 af 30. 5. 1978, s. 24) indførte Rådet indtil udgangen af produktionsåret 1978/1979 på ny en ordning for produktionsrestitutioner til majs, som anvendes til fremstilling af grove og fine gryn (herefter kaldet gritz) til brug ved brygning. De væsentligste elementer i disse forordninger er:

— ligebehandling af majs under hensyn til, om den forarbejdes til gritz eller til stivelse;

— restitutionerne ydes efter begæring med tilbagevirkende kraft fra 19. oktober 1977, datoen for afsigelsen af ovennævnte dom fra Domstolen.

Gennemførelsesbestemmelserne for disse regler blev fastsat i Kommissionens forordning nr. 1570/78 af 4. juli 1978 om gennemførelsesbestemmelser til forordning (EØF) nr. 2742/75 om produktionsrestitutioner for stivelsesholdige varer og om ophævelse af forordning nr. 2026/75 (EFT L 185 af 7. 7. 1978, s. 22).

Artikel 4 i forordning nr. 1570/78 lyder således:

»For majs, der er forarbejdet til grove og fine gryn, brudris, hvede eller majs, der er forarbejdet til kvældemel mellem den 19. oktober 1977 og datoen for denne forordnings ikrafttræden, og som bruges henholdsvis til brygning og bagning, er betaling af produktionsrestitutionen betinget af, at den pågældende fører bevis for, at majsen, hveden eller risen er blevet forarbejdet i denne periode samt af, at han i forbindelse med ansøgningen om restitution vedlægger et bevis for salg til et bryggeri eller bageri af grove og fine gryn af majs, brudris eller kvældemel med angivelse af de detaljerede oplysninger vedrørende mængde og bestemmelse, der kræves i artikel 3, stk. 4.«

3. Sagsøgerne fremstiller grove og fine gryn af majs, som de sælger til bryggeriindustrien, og som anvendes til fremstilling af øl.

Ved nærværende søgsmål, som blev indgivet henholdsvis den 8. juli 1976 (sag 64/76), den 2. december 1976

(sag 113/76), den 1. august 1978 (sag 167/78), den 30. oktober 1978 (sag 239/78), den 19. februar 1979 (sagerne 27 og 28/79) og den 20. marts 1979 (sag 45/79), søges Rådet tilpligtet at erstatte sagsøgerne det tab, de angiver at have lidt som følge af, at produktionsrestitutionerne til majsgritz blev ophævet den 1. august 1975

4. Alle sagsøgerne har ligeledes anlagt sag ved de franske forvaltningsretter med henblik på annullation af afslagene fra Office national interprofessionnel des Céréales (ONIC) på sagsøgernes begæring om betaling af produktionsrestitutioner til majsgritz til brug ved brygning.

De søgsmål, der verserer ved de franske retter vedrørende sagsøgerne i sagerne 167/78 og 28/78, har været genstand for præjudicielle anmodninger, som har ført til ovennævnte dom fra Domstolen af 19. oktober 1977. Efter afsigelsen af denne dom har de pågældende forvaltningsretter annulleret ONIC's afslag i de to sager. I den første har ONIC anlagt sag ved den franske Conseil d'État mod forvaltningsrettens afgørelse.

I retsmødet den 21. juni 1977 har Domstolen hørt parterne i sagerne 64 og 113/76 vedrørende spørgsmålet om Fællesskabets eventuelle ansvar for ophævelsen af produktionsrestitutionerne til majsgritz. Domstolen har taget forbehold for en senere behandling af spørgsmålene vedrørende årsagssammenhæng, tabets art og omfang.

Efter afsigelsen af Domstolens dom af 19. oktober 1977 har sagsøgerne i sagerne 64 og 113/76, ved skrivelse, indgivet den 13. december 1977, begæret sagen udsat »indtil Rådet har truffet de foranstaltninger, som påhviler den efter nævnte dom«. Ved ny stævning og supplerende indlæg, indgivet den 19. februar 1979, har sagsøgerne begæret forhandlingerne genoptaget. Rådet har den 20. april 1979 afgivet skriftlige indlæg efter genoptagelsen af forhandlingene i disse sager.

5. Også i de forenede sager 241, 242, 245 til 250/78, DGV m.fl. mod Rådet og Kommissionen er der rejst krav om erstatning og renter på grund af ophævelsen af produktionsrestitutionerne til majsgritz.

6. Ved kendelse af 12. juni 1979 har Domstolen besluttet at forene de foreliggende sager under den mundtlige forhandling.

7. På grundlag af den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten har Domstolen besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisførelse. Domstolen har dog anmodet parterne om at besvare visse spørsmål.

II — Parternes påstande

A — Sagsøgerne har nedlagt følgende påstande:

— sagsøgte dømmes til at betale sagsøgerne det tab, de har lidt som følge af, at produktionsrestitutionen ikke blev genindført og dermed ikke blev udbetalt, hvilket udgør:

2 863 021,66 FF (sag 64/76)

1 648 454,20 FF (sag 113/76)
4 439 599,90 FF (sag 167/78)
2 536 883,81 FF (sag 239/78)
6 892 782,00 FF (sag 27/79)
5 677 481,07 FF (sag 28/79)
826 832,18 FF (sag 45/79)

med renter efter den i fransk ret gældende procentsats fra den månedlige forfaldsdato for restitutionsbeløbets udbetaling;

— subsidiært, for det tilfælde, at der ikke ydes morarenter, og af samme grund som nævnt under den principale påstand, tilkendes nedenstående beløb i *sagerne 64 og 113/76, 27, 28 og 45/79*, på grundlag af RE's nuværende værdi, dvs. 6,225 FF, men under forbehold af ændringer i denne værdi indtil dagen for afsigelsen af Domstolens dom:

3 156 599,40 FF (sag 64/76)
1 810 399,88 FF (sag 113/76)
7 596 064,30 FF (sag 27/79)
6 254 820,70 FF (sag 28/79)
913 700,00 FF (sag 45/79);

— sagsøgte dømmes til at erstatte sagsøgerne i *sagerne 64 og 113/77, 167/78, 27 og 45/79* de yderligere tab som følge af, at denne restitution ikke blev genindført, som udgør:

2 094 348,60 FF (sag 64/76)
1 171 327,50 FF (sag 113/76)
1 500 000,00 FF (sag 167/78)
2 683 288,00 FF (sag 27/79)
1 658 843,82 FF (sag 45/79);

— det statueres *i sag 45/79*, at sagsøgerne, på grund af den manglende genindførelse af restitutionerne, før Rådet for De europæiske Fællesskaber den 19. oktober 1977 på ny stillede de to produkter lige, blev tvunget til at standse deres betalinger og definitivt indstille driften, efter at selskabet var blevet taget under skiftebehandling for at muliggøre en akkord og delvis fyldestgørelse af kreditorerne;

— subsidiært udmeldes der *i sagerne 64 og 113/76, 27 og 45/79* sagkyndig bistand til udregning af tabet;

— sagsøgte tilpligtes at afholde sagens omkostninger.

B — Rådet nedlægger følgende påstand:

— frifindelse;

— sagsøgerne tilpligtes af afholde sagens omkostninger.

III — Parternes anbringender og argumenter

A — Vedrørende formaliteten

1. *Rådet* bemærker, at en erhvervsdrivende, der mener sig berettiget til et beløb fra EUGFL — via et fransk udbetalingssted — skal anlægge sag ved en forvaltningsret med påstand om, at udbetalingsstedet dømmes til at betale det pågældende beløb.

Hvor der på samme tid indgives annullationssøgsmål ved en national forvaltningsret og rejses erstatningssag efter

traktatens artikel 215 ved Domstolen, må sidstnævnte søgsmål efter Rådets opfattelse af flere grunde, herunder inkompetence, afvises, for det første fordi sagsøgerne har haft mulighed for at anlægge sag til betaling af et pengebeløb ved forvaltningsretten, og fordi denne sag, som er en sag til betaling af restitutioner, har forrang fremfor erstatningssagen, som ikke er hensigtsmæssig, så længe der stadig er mulighed for at anlægge sag til betaling af et pengebeløb; endvidere fordi denne inkompetence er et resultat af, at der foreligger litispendens, eftersom der ved to forskellige domsmyndigheder er indbragt en tvist vedrørende et krav på det samme beløb.

Endvidere mener Rådet, at hvor der både er anlagt en sag til betaling af penge ved den nationale ret og en erstatningssag mod Fællesskabet ved Domstolen, at sidstnævnte sag må afvises, da sagen ved den nationale ret, af de just nævnte grunde, forekommer Rådet at være den eneste adækvate. Vedrørende spørgsmålet om litispendens henviser Rådet til Domstolens dom af 14. juli 1976 i de forenede sager 5, 7, 13 til 24/66 (Kampffmeyer m.fl. mod Kommissionen, Sml. 1965-1968, s. 381; org.ref. Recueil 1966, s. 318).

Ifølge Rådet var det denne løsning, Domstolen skitserede i sagerne 96/71, (R. og V. Haegeman mod Kommissionen, dom af 25. 10. 1972, Sml. 1972, s. 269; org.ref. Recueil s. 1005), sag 99/74, (Grands Moulins des Antilles mod Kommissionen, dom af 26. 11. 1975, Sml. s. 1531) og navnlig i sag 46/75, (IBC mod Kommissionen, dom af 27. 1. 1976, Sml. s. 65).

Ifølge Rådet har disse betragtninger også gyldighed i tilfælde, hvor sagsøgerne rejser et yderligere krav som erstatning for et handelstab, som adskiller sig fra betalingskravet, og over for hvilket den samme indsigelse ikke kan gøres gældende. Et betalingskrav, som må afvises, kan ikke fremmes til realitetsbehandling ved at blive føjet sammen med et krav om erstatning for handelstab.

Rådet erkender, at det ikke rettidigt i sagerne 64 og 113/76 har gjort afvisningsindsigelsen gældende. Ovenstående betragtninger har dog ikke desto mindre gyldighed efter Rådets opfattelse.

2. *Sagsøgerne* understreger, at de af dem ved de nationale forvaltningsretter anlagte sager udelukkende blev indgivet med henblik på annullation af ONIC's afslag på deres begæringer om betaling af restitutioner. Da disse annullationssøgsmål ikke giver den betalende institution noget grundlag for at betale, navnlig ikke i det tilfælde, hvor der ikke findes nogen fællesskabsregel, som forpligter til betaling, mener sagsøgerne, at Rådet gør sig skyldig i en modsigelse, når den hævder, at der foreligger litispendens under henvisning til, at annullationssøgsmålet og sagen efter traktatens artikel 215 har samme genstand.

Sagsøgerne tilføjer, at et annullationssøgsmål er lige så effektivt i en tvist om en privat fordring på en offentligretlig juridisk person som et søgsmål til betaling af penge, eftersom den nationale ret lige så lidt som forvaltningen selv kan give dom til betaling, medmindre der er lovhjemmel eller kontraktsligt grundlag herfor. Dette er netop ikke tilfældet i den foreliggende sag, da der ikke findes nogen bestemmelse i fællesskabsretten, som forpligter til betaling. Domstolen

har selv i dommen af 19. oktober 1977 fastslået, at den blotte konstatering af retsstridigheden ikke kunne føre til noget hensigtsmæssigt resultat i mangel af retsforskrifter, som kan give hjemmel til en sådan forpligtelse.

Sagsøgerne mener, at Fællesskabet ikke er part i sagen ved de nationale forvaltningsretter, hvorfor hverken en forvaltningsret eller Conseil d'État inden for rammerne af et søgsmål med fuld prøvelsesret kan give dom til betaling af restitutionerne, da en sådan dom ikke ville have virkning for fællesskabsinstitutionerne, navnlig ikke for EUGFL. ONIC fungerer alene som betalingssted og mellemled mellem EUGFL og modtageren af restitutionen. Det kan derfor hverken komme i betragtning at dømme dette organ, hvem udbetalingen fortsat påhviler, til at betale en restitution, og så meget desto mindre dømme den til at betale erstatning for en krænkelse, som ikke kan tilregnes den.

Ifølge sagsøgerne kan kun en erstatningssag efter traktatens artikel 215 føre til et hensigtsmæssigt resultat.

I øvrigt vil et princip om, at en sag må afvises, når der verserer en parallel sag, ifølge sagsøgerne være i strid med almindelige retsgrundsætninger og kan derfor ikke gøres gældende. Ej heller traktatens artikel 178 og 215 indeholder sådanne begrænsninger. I øvrigt findes der hverken i fransk forvaltningsret eller i de vigtigste medlemsstaters retsorden nogen mulighed for at afvise en sag, fordi der verserer en parallel sag med fuld prøvelsesret.

B — Vedrørende realiteten

1. I stævningerne gør *sagsøgerne* gældende, at Rådet ikke har truffet alle de foranstaltninger, som er nødvendige for at efterkomme Domstolens dom af 19. oktober 1977: den eneste virkning af forordningerne nr. 1125 og nr. 1127/78 var at forhindre forøgelsen af majsvirksomhedernes tab efter datoen for nævnte doms afsigelse, men de bragte ikke tabet for perioden fra den 1. august 1975 til den 19. oktober 1977 ud af verden. Disse forordninger er retsstridige, fordi de har opretholdt den situation, der er blevet skabt ved de forordninger, hvis ugyldighed Domstolen fastslog.

Rådet kunne ganske vist vælge, hvorledes det for fremtiden ville genoprette ligevægten mellem de to produkter, men det besluttende sig, jf. forordningerne nr. 1125 og nr. 1127/78, for at yde den samme restitution til gritz og stivelse, sådan som det var tilfældet før den 1. august 1975. Hvad angår fortiden, var der, på grund af den omstændighed, at stivelsesproducenterne havde oppebåret restitutioner, som ikke kunne kræves tilbage, ingen andre muligheder end at udbetale majsproducenterne de samme restitutioner med tilbagevirkende kraft.

Sagsøgerne mener derfor, at de er berettigt til at fastholde, at iagttagelsen af lighedsprincippet må føre til, at sagsøgerne tildeles samme beløb i produktionsrestitutioner som de restitutioner, som var blevet udbetalt til stivelsesindustrien inden for perioden fra den 1. august 1975 til den 19. oktober 1977.

Tabet af disse restitutioner udgør et direkte og sikkert tab, som sagsøgerne har krav på at få erstattet.

Sagsøgerne fremhæver, at ONIC under den omstridte periode af forsigtighedshensyn forsatte med at registrere anmeldelserne vedrørende de mængder af majs, som blev anvendt til fremstillingen af gritz til brygning, hvorfor grundlaget for beregning af dette tab er let at fastslå, så meget desto mere som det ikke er bestridt, at majsvirksomhederne ikke i forbindelse med de foranstaltninger, som blev truffet i 1975, overvæltede deres tab af fortjeneste på salgspriserne, fordi bryggerierne på grund af prisstoppet på øl havde afvist enhver forhøjelse.

En anden årsag til, at sagsøgerne i sagerne 64 og 113/76 led tab, var en stærk nedgang i deres afsætning som følge af, at størstedelen af bryggerierne helt eller delvis måtte gå over til at købe stivelse. Sagsøgerne har fremlagt skrivelser fra deres kunder, som viser årsagssammenhængen mellem denne omstilling og ophævelsen af restitutionerne. Denne skadesårsag bør efter deres opfattelse i første række vurderes på grundlag af nedgangen i de mængder majsgritz, som de forarbejdede, efter at restitutionerne var blevet ophævet. For det andet må det tages i betragtning, at de gennemførte salg kun var mulige, fordi man indvilligede i at give køberne en pris, som medførte et væsentligt økonomisk tab for sagsøgerne, da de havde forpligtet sig til at lade de krævede restitutioner komme kundekredsen til gode. Sagsøgerne tilføjer, at en væsentlig del af deres kundekreds har forladt dem, hvilket også har været ensbetydende med et væsentligt forretningstab.

Sagsøgerne i sag 167/78 gør gældende, at deres tab i den pågældende periode også kan føres tilbage til forhøjelse af majsprisen, som, i betragtning af, at restitutionen blev ophævet, ikke blev udlignet af en tilsvarende forhøjelse af salgsprisen til bryggerierne. Driftsresultatet, som var positivt i alle årene forud for 1975, viste som følge heraf stort underskud i 1976, 1977 og i de første måneder af 1978. Det samlede tab i de to regnskabsår 1976 og 1977 tvang sagsøgerne til at indskrænke deres personale fra 1977 for at kunne nedsætte generalomkostningerne, hvilket medførte yderligere byrder for sagsøgerne. Trods disse foranstaltninger indstillede sagsøgerne driften i maj 1978, og foretog ved denne lejlighed nye afskedigelser, hvilket medførte, at der måtte betales forskellige former for godtgørelser. Endelig har sagsøgerne lidt tab ved, at de siden maj 1978 måtte betale fast driftsomkostninger, som det ikke var muligt at dække ind, eftersom produktionen var indstillet.

For sagsøgerne i sag 27/79 skyldtes tabet endvidere, at deres fabrik i Valenciennes lukkede i slutningen af januar 1976. Sagsøgerne henviser i den forbindelse til, at konkurrencen fra stivelse var særlig følelig i Nordfrankrig, hvor den eneste betydelige franske stivelsesfabrik ligger. Denne konkurrence førte til en produktionsnedgang for de majsmøllerier, som ligger i dette område, endnu før ophævelsen af gritzproduktionen trådte i kraft. Så snart denne blev bekendtgjort,

omstillede bryggerierne sig straks til anvendelse af stivelse og modsatte sig i øvrigt, på grund af prisstoppet på deres egne priser, enhver forhøjelse af deres indkøbsomkostninger. Samtidig var salgspriserne på gritz steget med omkring 15 % på grund af den tilsvarende stigning i tærskelprisen på majs. Dermed var den samlede indkomst pr. 100 kg sunket ned under produktionsomkostningerne, og denne situation var blevet yderligere forværret gennem en betydelig nedgang i omsætningen, hvorved de faste omkostninger steg.

For sagsøgerne i sag 45/79 havde forhøjelsen af majsprisen, som ikke kunne overvæltes på salgspriserne på gritz, meget alvorlige konsekvenser i forbindelse med ophævelsen af restitutionen. Virksomheden var nemlig blevet oprettet i 1965 og havde etableret en ny fabrik, som krævede store investeringer og tilsvarende afskrivninger. Hertil kom yderligere faldet i de nævnte salgspriser, som først fandt sted i Nordfrankrig, men derefter hurtigt bredte sig til hele den franske bryggeriindustri på grund af dennes koncentration.

Sagsøgerne tilføjer, at nedsættelsen af restitutionsbeløbet til halvdelen i slutningen af marts 1975 medførte en stræk efterspørgsel på majsgritz under den forudgående periode, hvilket foranledigede aftagerne til at oprette et betydeligt lager pr. 31. marts 1975. Følgen var, at der ikke til sagsøgerne indgik ordrer fra bryggeriindustrien; hvorved produktionen på fabrikken gik i stå. Det samme gentog sig den 31. juli. Disse voldsomme ændringer tvang selskabet til at tåle høje overskudsomkostninger, for at kunne imødegå en stigning i arbejdet, og måneden efter havde selskabet ikke tilstrækkeligt arbejde til at kunne beskæftige personalet. I driftsresultatet for 1975 gav dette sig udtryk i et cash-flow-tab. Sagsøgerne blev nødsaget til at standse sine betalinger i september 1976. Selv om selskabet opnåede akkord, blev der ikke givet tilladelse til forsættelse af driften, da der ikke var udsigt til en forbedring af situationen. Personalet blev afskediget, og der blev udbetalt godtgørelse ved afskedigelse. Driftstabene for de første 8 måneder og omkostingerne i forbindelse med betalingsstandsningen gav et stort cash-flow-tab. Også opgørelsen for 1977 udviste et sådant tab, der hovedsageligt måtte føres tilbage til udgifter til kurator og de fortløbende faste omkostninger.

2. *Rådet* erkender, at gritz og stivelse i teknisk henseende helt og holdent kan substituere hinanden ved fremstillingen af øl. I praksis har bryggerierne i Fællesskabet og navnlig de franske bryggerier ikke udskiftet deres sædvanlige forsyninger af majsgritz til fremstilling af øl, selv efter restitutionens ophævelse.

Dette fremgår for det franske markeds vedkommende af følgende tal:

Fransk forbrug af majsgritz:

1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977 (7 måneder)
80 728 t	86 350 t	102 853 t	106 963 t	109 467 t	117 130 t	74 545 t

Den franske bryggeriindustris forbrug af uforarbejdede korn har siden 1971 udvist en stigende tendens:

	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Anvendt mængde gritz til fremstilling af øl						
— pr. hl. fremstillet øl	3,85 kg	4,23 kg	4,53 kg	4,84 kg	4,83 kg	4,77 kg
— pr. grad/hl.	0,80 kg	0,85 kg	0,91 kg	0,97 kg	0,96 kg	0,94 kg

I øvrigt er produktionen af øl i Frankrig kun steget forholdsvis lidt siden 1973:

1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Produktion i hl						
20 956 233	20 395 009	22 664 020	22 097 834	22 660 123	24 585 077	23 539 864
Produktion i grad/hl						
100 799 480	100 343 444	112 640 179	109 163 300	112 847 412	123 908 788	117 228 522

Rådet henviser endvidere til, at gritz udgør 14,7 % af de samlede gennemsnitlige omkostninger pr. hl øl. De franske majsvirksomheder har overvæltet en del af den fortjeneste, de gik glip af ved restitutionens ophævelse, på deres priser ved salg af gritz til bryggeriindustrien. I denne sammenhæng har Rådet forelagt Domstolen nedenstående tabel, som i franske francs angiver bryggeriindustriens gennemsnitlige købspris på majsgritz og majsstivelse pr. 100 kg samt beregningen af prisen pr. grad/hl. Disse gennemsnitspriser er opstillet på grundlag af oplysninger fra flere gritzproducerende virksomheder i Nordfrankrig.

	Gritz		Stivelse	
	priser	priser FF pr. grad/hl (beregning på grundlag af 29,3 grad/hl pr. 100 kg)	priser	priser FF pr. grad/hl (beregning på grundlag af 34 grad/hl pr. 100 kg)
1974: 1. kvartal	51,5 FF			
2. kvartal	53 FF			
3. kvartal	65 FF			
4. kvartal	70 FF			
1975: 1. kvartal	80 FF			
2. kvartal	97 FF			
3. kvartal	116 FF			
4. kvartal	116 FF	(3,95)	100 FF	(2,94)
1976: 1. kvartal	116,5 FF			
2. kvartal	101,5 FF			
3. kvartal	106 FF			
4. kvartal	109 FF	(3,72)	132 FF	(3,88)
1977: 1. kvartal	108 FF			
2. kvartal	110 FF			
3. kvartal	113 FF			
4. kvartal	117 FF	(3,99)	115 FF	(3,38)
1978: 1. kvartal	108 FF			
2. kvartal	113 FF			
3. kvartal	118 FF			
4. kvartal	122 FF	(4,16)	132 FF	(3,88)

Af denne tabel drager Rådet følgende konklusioner:

— I perioden 1974-1978 skete der en væsentlig stigning i den samlede pris på majsgritz som følge af stigningen i indikativ- og tærskelprisen;

— prisen pr. 100 kg majsgritz ved salg til bryggerierne steg med 45 % mellem første og tredje kvartal 1975 og med 19,59 % mellem andet og tredje kvartal samme år. Fra 1974-1975 til 1975-1976 steg Fællesskabets indikativpris på majs kun med 10 %; det fremgår af disse tal, at de franske majsvirksomheder overvæltede mere end den gennemsnitlige stigning i prisen på majs på fællesskabsmarkedet på deres salgspriser til bryggerierne; hermed genvandt de i vidt omfang den fortjeneste, som de gik glip af på grund af restitutionens ophævelse, på deres salgspriser;

— selv efter denne prisforhøjelse var omkostningerne pr. grad/hl højere ved anvendelse af gritz end ved anvendelse af stivelse;

— i 1976 faldt prisen på majsgritz mellem første kvartal og de følgende kvartaler; i fjerde kvartal 1976 steg kostprisen pr. grad/hl for stivelse mere end prisen pr. grad/hl for gritz;

under disse omstændigheder havde et bryggeri ingen interesse i at købe majsstivelse; dette er en af grundene til, at forbruget af majsgritz ikke gik tilbage i denne periode;

— fra 1977 til 1978 indtraf der en stigning i prisen på salg af majsgritz til bryggerierne, hvilket på ny gjorde omkostningerne pr. grad/hl for gritz større end for majsstivelse, uden at dette medførte en nedgang i de franske bryggeriers forbrug af gritz.

Rådet er helt klar over tabellens relative værdi, men mener, at den viser en almen tendens for de franske gritzproducenters vedkommende.

Mens salgspriserne på gritz til bryggeriindustrien steg, skete der er kun mindre forhøjelse i ølpriserne. Rådet fastslår således, at det i sidste ende er bryggerierne, som indirekte har måttet bære følgerne af restitutionens ophævelse, mens gritzproducenterne, i hvert fald delvis, har overvæltet virkningerne af denne ophævelse på deres salgspriser til bryggerierne.

Rådet minder om, at producenterne i Nordfrankrig befinder sig i en særlig situation, idet de to eneste majsstivelsesvirksomheder i Frankrig ligger her. Ikke desto mindre anvender bryggerivirksomhederne i denne egn majsgritz i stedet for majsstivelse. Rådet nævner en række andre faktorer, som er særegne for gritzmarkedet i Nordfrankrig: majsvirksomhederne i dette område har for størstedelens vedkommende ret gamle anlæg og er dermed mindre produktive end fabrikkerne i de andre områder; der har i nogle år fundet en vis tilbagegang sted i ølproduktionen i Nordfrankrig; produktionen i Alsace-egnen er steget til ugunst for det nordlige område; producenterne af majsgritz i det nordlige område har vanskeligheder med at sælge deres produkter i Alsace, hvilket navnlig skyldes transportproblemer.

Rådet undersøger dernæst situationen hos et vist antal gritzproducerende virksomheder i Frankrig. Rådet henviser her til, at sagsøgerne i sag 28/79 i 1975 åbnede en fabrik i Pringy, og at det fremgår af de månedlige opgivelser til ONIC, at sagsøgernes salg til bryggerierne steg fra 18 173 700 kg i produktionsåret 1975-1976 til 22 225 290 kg i produktionsåret 1976-1977.

Rådet nævner endvidere, at sagsøgerne i sag 27/79 lukkede deres fabrik i Valenciennes i slutningen af februar 1976. De af sagsøgerne fremlagte tal viser, at produktionen på denne fabrik i august 1975 var 267 010 kg og i december 1975 666 570 kg. Efter lukningen af fabrikken i Valenciennes synes produktionen på den fabrik i Strasbourg, som tilhører sagsøgerne i sag 67/79, den største franske producent af majsgritz, at have foretaget et temmelig kraftigt spring fremad: produktionen i den bedste måned i sidste kvartal 1975 (september) var 1 066 945 og i den bedste måned første kvartal 1976 (marts) 2 539 751 kg. Lukningen af fabrikken i Valenciennes, som allerede var påtænkt før 1975, skyldes ifølge Rådet, at sagsøgerne ønskede at omstrukturere deres produktion og kun at fortsætte den bedste, eller i hvert fald den mest produktive fabrik. I øvrigt viser de fremlagte tal ifølge Rådet, at det går godt med sagsøgernes produktion af majsgritz: januar 1976: 1 382 810 kg; juni 1976: 3 669 693 kg; juni 1977: 2 966 503 kg.

Rådet fremhæver endvidere, at den af sagsøgerne i sag 45/79 fremstillede produktion steg væsentligt fra august 1975 (23 000 kg) til december 1975 (429 000 kg), og at resultatet i første halvdel af 1976 var glimrende (864 000 kg i januar), en konjunkturmæssig gunstig måned for denne sektor; 785 000 kg i juni; i de følgende måneder faldt produktionen, svarende til efterårets stille måneder for produktion af øl. Rådet tilføjer, at sagsøgerne i sit svarskrift synes at angive de egentlige grunde til deres vanskeligheder, nemlig at de i nogle år havde haft visse økonomiske vanskeligheder, som navnlig skyldtes væsentlige investeringer.

Den af sagsøgerne i sag 167/78 ejede fabrik, som i dag er lukket, har længe været en af de mest gammeldags i Frankrig. Rådet gør opmærksom på at der normalt skal 1,80 tons majs til at producere 1 ton gritz; fabrikken i Pont-à-Mousson anvendte ofte mere og ONIC måtte berigtige ydelseskoefficienten for betalingen af restitutioner til 1,80. I øvrigt foretog selskabet ikke i løbet af 1970'erne de nødvendige moderniseringer af fabrikken i Pont-à-Mousson. Rådet tilføjer, at selskabet i 1975-1976 havde vanskelige ledelsesproblemer.

Sagsøgerne i sag 113/76, som opkøbte sagsøgerne i sagerne 167/78 og 45/79, havde en stigning i deres produktion fra omkring 4 200 000 kg i produktionsåret 1975-1976 til ca. 11 550 000 kg i produktionsåret 1977-1978.

Rådet konkluderer, at produktionen af majsgritz til ølfremstilling ikke befinder sig i en krise, da den samlede produktion holder sig på samme niveau; virksomheder med en relativ lille produktion kan ikke hævde sig i den stadig større konkurrence på markedet de ca. seks sidste år og i konkurrencen fra de tyske majsvirksomheder; på grund af en dårlig tilpasning til markedet, forældede anlæg og en utilstrækkelig produktion i forhold til andre, mere effektive enheder, har visse virksomheder haft eller har stadig specielle vanskeligheder, som stammer fra før 1975.

Rådet beskæftiger sig herefter med markedssituationen for majsgritz i Tyskland og i Benelux-landene. Den minder her om, at Furbundsrepublikken Tyskland, hvor anvendelsen af majsgritz til fremstilling af øl til det nationale marked, er forbudt, ikke desto mindre er det land, som producerer og eksporterer mest majsgritz i Fællesskabet. I den forbindelse henviser Rådet også til, at den tyske eksport af majsgritz er steget betydeligt siden 1974:

1974	1975	1976	1977
135 923 t	141 754 t	175 437 t	191 296 t

Oftest er det de tyske virksomheder, som har moderne fabrikker med en høj produktivitet. I almindelighed producerer de ikke udelukkende gritz. De er i øvrigt geografisk godt placeret langs Rhinen, hvorved de kan nå mange områder i Fællesskabet uden at forhøje produktionsomkostningerne.

Gritzeksporterne fra Forbundsrepublikken går hovedsagelig til det franske marked: de steg fra 7 197 tons i 1972 til 21 370 i 1977 og fordobledes mellem 1972 (7 197 tons) og 1974 (14 294 tons).

Rådet har endvidere for Domstolen fremlagt en række tal vedrørende eksporten af majsgritz fra Beneluxlandene:

	1974	1975	1976	1977
Nederlandene	6 760 t	7 806 t	17 166 t	16 835 t
Belgien-Luxembourg	14 598 t	8 016 t	21 995 t	28 141 t

I disse tal dominerer udførslerne til de andre medlemsstater. De viser, at ophævelsen af restitutionen ikke skabte nogen handelsmæssige vanskeligheder for det nederlandske og det belgisk-luxembourgske marked. I februar 1975 blev der i Benelux oprettet en virksomhed, som producerer majsgritz. Den nåede allerede i de seks sidste måneder af produktionsåret 1975-1976 op på en produktion på 8 600 tons. I 1976-1977 bragte den produktionen op på mere end 26 000 tons. Følgelig har de franske gritzproducenter i en årrække været udsat for en stadig stærkere konkurrence fra de tyske producenter, hvilket er en af de væsentligste årsager til deres vanskeligheder. Det er kun de franske virksomheder, som er relativt store, og som har en sikker produktion, der ville have kunnet modstå denne konkurrence. Begge de to største tyske gritzeksportører, dvs. sagsøgerne i sagerne 241 og 242/78, ligger ved henholdsvis Mainkanalen og Rhinen. På grund af transportvanskelighederne mellem Nordfrankrig og Alsace er deres stilling på markedet i Alsace altså bedre end producenternes i Nordfrankrig.

I virkeligheden har ophævelsen af restitutionerne ikke i perioden fra 1. august 1975 til den 19. oktober 1977 tilføjet Fællesskabets majsvirksomheder som helhed nogen reel skade. Denne ophævelse er ikke den umiddelbare årsag til de vanskeligheder, som et begrænset antal franske producenter har haft i løbet af det sidste år. Såfremt majsvirksomhederne faktisk er gået glip af en fortjeneste, er dette i sidste ende gået ud over forbrugeren, og har ikke karakter af en skade, som Fællesskabet skal erstatte ifølge Domstolens dom af 25. maj 1978 i de forenede sager 83 og 94/76, 4, 15 og 40/77, (HNL m.fl. mod Rådet og Kommissionen, Sml. 1978, s. 1209). I virkeligheden kan denne skade ikke fastlægges nærmere, idet den angår samtlige gritzproducenter i Fællesskabet, og disse har ikke lidt noget reelt tab i forhold til stivelsesindustrien; i almindelighed forøgede de deres produktion og omsætning siden 1975, og forbruget undergik ikke nogen kvantitativ omlægning fra gritz til majsstivelse.

Lod det sig endelig bevise, at stigningen i de franske indførsler af gritz skyldtes den forfordeling af den franske gritz i forhold til den tyske, som beroede på de monetære udligningsbeløb, ville der ikke være nogen årsagssammenhæng mellem ophævelse af restitutionen og tabene.

3. I deres replik anfører *sagsøgerne*, at den af Rådet fremlagte statistik alene beviser, at det er lykkedes de franske gritzproducenter som helhed, om end med svære tab, at bevare deres traditio-

nelle marked med større eller mindre held alt efter regionerne.

Efter deres opfattelse kan erstatningen for fratagelsen af restitutionerne ikke være afhængig af eventuelle svingninger i deres produktion og salg, eftersom ydelse af erstatning ifølge de almindelige retsgrundsætninger, der er fælles for medlemsstaternes retssystemer, og som er nævnt i EØF-traktatens artikel 215, er gjort betinget af, at institutionen har begået en fejl, at der er indtrådt et tab, og at der foreligger en direkte årsagssammenhæng mellem denne fejl og tabet.

Ifølge sagsøgerne udgør vedtagelsen af de diskriminatoriske foranstaltninger en ansvarspådragende fejl, da Rådet ikke kan siges at have bøjet sig for Domstolens dom af 19. oktober 1977.

Det er også ubestrideligt, at der er indtrådt et tab, eftersom sagsøgerne ville have kunnet oppebære de samme restitutioner, som der udbetales til stivelse, såfremt lighedsprincippet var blevet overholdt. Sagsøgerne henviser i den forbindelse til, at det ifølge de almindelige retsgrundsætninger, som er nævnt i EØF-traktatens artikel 215, må anerkendes, at der skal gives fuld erstatning for ethvert tab, uanset om det drejer sig om et tab i egentlig forstand (damnum emergens) eller om en tabt fortjeneste (lucrum cessans). De tilføjer, at driften af majsvirksomhederne gav underskud i den pågældende periode, selv hos de virksomheder, der øjensynlig ekspanderede eller gav overskud, enten takket være kapital, som blev indskudt udefra eller realiseringen af aktiver, eller takket være fortjenester, indhentet inden for andre aktivitetsområder.

Ifølge sagsøgerne kan der endvidere ikke være tvivl om, at der foreligger årsagssammenhæng, da det er de vedtagne foranstaltninger, og alene disse, som forhindrede sagsøgerne i at oppebære restitutionerne.

De tilføjer, at den statistik, som Rådet har påberåbt sig, kun har en vis interesse i relation til de af de sagsøgende virksomheder, som har rejst krav om erstatning for et yderligere handelstab, der adskiller sig fra tabet af restitutionen.

Hvad angår situationen på gritzmarkedet, anfører sagsøgerne, at bryggeriets valg ganske vist er dikteret af dettes økonomiske interesse, men at der fortsat var stabilitet i anvendelsen af gritz i den franske bryggeriindustri, hvilket må forklares gennem de betydelige ofre, som majsvirksomhederne pålagde sig i forsøget på at bevare, ja måske endda forøge deres kundekreds, mens de ventede på, at restitutionen blev genindført. Sagsøgerne står derfor ikke fast på at bestride den tabel over det totale gritzforbrug, som Rådet har fremlagt, om end den af Union des semouliers de maïs fremlagte statistik indeholder tal, som i væsentlig grad afviger herfra.

Sagsøgerne bestrider de tal, Rådet har fremlagt vedrørende indkøbsprisen på majsgritz inden for bryggeriindustrien, og tilføjer, at disse tal ikke ville have nogen værdi som bevis, selv om man måtte anse dem for rigtige, idet en række faktorer kunne begrunde en prisudvikling, uden at man kunne gå ud fra, at denne udvikling var en afspejling af restitutionens bortfald. Udviklingen i gritzprisen mellem andet og tredje kvartal 1975 adskiller sig procentuelt ikke

væsentligt fra det første og andet kvartal, på trods af at restitutionen blev opretholdt i denne periode. Forhøjelsen af gritzprisen mellem første kvartal 1974 og tredje kvartal 1975 afspejler altså blot sitgningen i anskaffelses- og produktionsomkostningerne. Udviklingen i stivelsespriserne inden for samme periode ville sikkert bekræfte dette, såfremt der havde foreligget oplysninger herom. Af disse tal fremgår, at gritzprisen faldt fra andet kvartal 1976, mens stivelsesprisen steg væsentligt. En sammenligning af de to tal synes dermed at vise, at majsvirksomhederne for at bevare deres afsætning så sig nødsaget til at sænke deres priser, mens stivelsesproducenterne kunne tillade sig at forhøje deres fortjenstmargen. Tallene viser endvidere, at gritzpriserne efter genindførelsen af restitutionen forholdt sig forholdsvis stabile, da majsvirksomhederne ikke kunne videregive denne genindførelse, efter at de ikke havde overvæltet tabet af restitutionen, da den blev ophævet.

Sagsøgerne tilføjer, at stivelsesproducenterne i den pågældende periode muligvis snarere forsøgte at forhøje deres fortjeneste pr. enhed end at udvide salget til bryggeriindustrien. Dette forklarer, at det i virkeligheden kun var majsvirksomhederne i Nordfrankrig, som alvorligt mærkede konkurrencen fra stivelse.

Sagsøgerne behandler herefter problemet om de franske gritzproducenters forskellige beliggenhed. I den forbindelse fastslår de, at visse bryggerier i Nordfrankrig gik over til stivelse. Dette bekræftes af skrivelser fra bryggerierne, der er fremlagt af sagsøgerne. Det er ikke rigtigt, at ølfremstillingen i Nordfrankrig gik tilbage; den undergik nok en bestemt forandring, som skyldes, at et stort antal mindre bryggerier forsvandt. Det er korrekt, at transportomkostningerne mellem Rhin-området og Nordfrankrig var forholdsvis høje, men ikke højere i den ene retning end i den anden. Det kan ikke i alvor hævdes, at majsvirksomhederne i Nordfrankrig er ofre for deres beliggenhed, idet bryggeriindustrien i denne egn ligesom før er meget betydelig, og det fortsat er lidet bekosteligt at forsende til området omkring Paris.

Sagsøgerne i sag 27/79 bestrider endvidere, at deres beslutning om at lukke fabrikken i Valenciennes skulle være truffet, før produktionsrestitutionen blev ophævet. Det var ikke engang muligt for dem at henvise kundekredsen til den anden fabrik, da transportomkostningerne for gritz mellem Nordfrankrig og Alsace var for høje.

Sagsøgerne i sag 45/79 anfører, at deres virksomhedsstruktur nok var ret svag, da virksomheden havde eksisteret forholdsvis kort tid, men dog var normal, og endvidere at ledelsen ikke kunne anses for at have begået en fejl ved, midt i gritzmarkedets ekspansionsperiode, at have grundlagt en ny og moderne virksomhed ved hjælp af normale kreditter. Selskabet havde ingen økonomiske vanskeligheder før 1975, men havde ikke tilstrækkelige reserver til at kunne afsætte sin produktion med tab i næsten

tre år. Sagsøgerne er i øvrigt en af de kun tre franske virksomheder, som udelukkende beskæftiger sig med maling af majs.

Sagsøgerne i sag 167/78 bemærker, at deres anlæg ikke var så forældede, at det var urentabelt for dem at producere, blot de normale konkurrencevilkår ikke blev fordrejet. Deres gennemsnitlige tab i renteudbytte kan ikke anslås til mere end 2 %, hvilket var fuldt ud tåleligt under normale konkurrencevikår. Indtil 1975 havde de store fortjenester ved driften, men svære tab fra 1976. Det regnskabsmæssige resultat viser overskud indtil 1973 og et ganske lille tab i 1974; dette tab blev fordoblet i 1975 og var meget alvorligt i de følgende år. Tabene var lavere end det samlede restitutionsbeløb, som sagsøgerne gik glip af.

Ifølge sagsøgerne i sag 113/76 begår Rådet en fejl, når den anser det opkøb, sagsøgerne i sagerne 167/78 og 45/79 foretog for at være bevis for et vist økonomisk opsving. Når der i sagsøgernes regnskab for 1976 optræder en fortjeneste, skyldes dette i virkeligheden udbetalingen af en stor ekspropriationserstatning samt overførslen af fortjenesten fra det foregående regnskabsår; driftsregnskabet viser nemlig et tab på 367 000 FF. I regnskabsåret 1976 oversteg driftstabet 1 000 000 FF, svarende til et regnskabsmæssigt tab i balancen på over 869 000 FF.

Sagsøgerne anfører endvidere, at det franske marked kun tegner sig for en meget lille andel af de tyske gritzudførsler. I 1974 udgjorde disse kun omkring 10 % af de samlede tyske udførsler. Siden da er det franske markeds andel af de tyske udførsler faldet jævnt, og under den i den foreliggende sag omhandlede periode er de tyske majsvirksomheders tryk på det franske bryggerimarked ikke blevet væsentligt forøget. Gritzindførslerne andetsteds fra har ikke på noget tidspunkt under denne periode oversteget 3 500 tons pr. år.

Sagsøgerne anfører endeligt, at problemet vedrørende de monetære udligningsbeløb kun kan spille en rolle for konkurrencen mellem de franske og tyske majsvirksomheder. Det er imidlertid ovenfor blevet påvist, at de tyske gritzindførsler til Frankrig nok steg mærkbart fra 1970 til 1974, men herefter holdt samme niveau.

4. I sin duplik i sagerne 27, 28 og 45/79 anfører *Rådet* navnlig, i fortsættelse af sine tidligere bemærkninger, at gritz teknisk set ganske vist kan substituere stivelse ved fremstilling af øl, men at der i praksis ikke har fundet nogen substitution sted.

Den franske bryggeriindustri anvendte omkring 15 000 tons majsstivelse i 1970, men kun 9 000 i 1978. Det årlige gennemsnitlige forbrug af gritz er 110 000 tons. Konkurrencen mellem de to produkter er således rent teoretisk og synes, efter restitutionens ophævelse, kun at have spillet en rolle i udtagelsestilfælde for to eller tre bryggerier i Nord-

frankrig, som ligger i nærheden af de to franske stivelsesfabrikker.

Desuden synes restitutionens virkning som prisfaktor betydelig ringere end ændringer i priserne på de øvrige faktorer.

Lægger man den månedlige gennemsnitlige gritzproduktion for hver af sagsøgerne i 1975-1976 og 1977-1978 sammen, er resultatet 7 004 tons i 1975-1976 og 7 232 tons i 1977-1978.

Rådet erkender, at der må bringes ofre for at bevare kundekredsen, men at dette ikke nødvendiggør en tredobling af leveringerne og dermed også en tredobling af tabene.

Rådet mener at have efterkommet Domstolens dom af 19. oktober 1977 ved at genindføre restitutionen fra datoen for domsafsigelsen, men har ikke herved anerkendt nødvendigheden i ensartede restitutioner, navnlig for perioden 1975-1977. Efter Rådets opfattelse har Domstolen statueret, at Rådet ikke, efter i lang tid at have behandlet de to produkter lige, kunne bringe en ende på denne ligebehandling. Derimod har Domstolen ikke udtalt sig om en indre nødvendighed af en ligebehandling af de to produkter.

I dommen i sagerne 5, 7 og 13 til 24/66 (Kampfmeyer) har Domstolen opstillet meget strenge betingelser for at yde erstatning for tabt fortjeneste.

Over for alle sagsøgerne kan det ifølge Rådet gøres gældende, at der ikke er nogen årsagssammenhæng mellem restitutionens ophævelse og tabet, da sagsøgerne ikke har ført afgørende bevis for, at der er sammenhæng mellem det hævdede tab og Rådets adfærd, jf. Domstolens dom af 15. juni 1976 i sag 74/74, (CNTA mod Kommissionen, Sml. s. 797).

De yderligere tab, som visse sagsøgere har lidt, udgør ifølge Rådet et faktisk spørgsmål. Disse tab skyldes ikke restitutionens ophævelse, men andre forhold såsom beliggenheden, som gør visse majsvirksomheder mere følsomme over for konkurrencen fra de stivelsesvirksomheder, som ligger i nærheden af de bryggerier, som hører til deres kundekreds, eller fra andre, franske eller udenlandske majsvirksomheder, hvis transportomkostninger er lavere end de pågældende sagsøgeres, hvortil kommer, at visse majsvirksomheder har forældede anlæg, hvilket gør dem mindre konkurrencedygtige end andre.

IV — Parternes svar på de af Domstolen stillede spørgsmål

Domstolen har anmodet sagsøgerne om at fremlægge skriftlige oplysninger vedrørende udviklingen i den af dem i perioden 1974-1978 solgte gritz, samt oplysninger vedrørende de andre faktorer ud over ophævelse af restitutionerne, som har haft indflydelse på denne udvikling.

Hver af sagsøgerne har fremlagt oplysninger vedrørende udviklingen i deres leveringspris på gritz siden 1974 i forhold til udviklingen i råstofprisen samt deres driftsomkostninger i samme periode. Disse oplysninger beviser efter sagsøgernes opfattelse, at der ikke er hold i Rådets anbringender om, at sagsøgerne har overvæltet den største del af de prisstigninger, som skyldtes restitutionens

ophævelse, på deres salgspriser til bryggerierne.

Af oplysningerne kan udledes følgende: tærskelprisen på majs er i den pågældende periode steget med 40 %; salgsprisen på gritz til bryggerierne har ikke ændret sig i samme omfang som priserne på det anvendte råstof; således var forhøjelsen på salgsprisen på gritz for sagsøgerne i sag 64/76 f.eks. kun 4,58 %; sagsøgernes produktionsomkostninger i samme periode steg væsentligt; følgelig gik hver af sagsøgernes bruttofortjenstmargen voldsomt tilbage, hvilket medførte tab for mange af dem.

V — Mundtlig forhandling

Parterne har afgivet mundtlige indlæg i retsmødet den 10. juli 1979.

Generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 12. september 1979.

Præmisser

1 Sagsøgerne i de foreliggende sager har påstået Det europæiske økonomiske Fællesskab, repræsenteret af Rådet, dømt til i medfør af EØF-traktatens artikel 215, stk. 2, at erstatte dem det tab, de hævder at have lidt som følge af, at produktionsrestitutionerne til grove og fine majsgryn (»gritz«), bestemt til bryggeriindustrien, blev ophævet ved Rådets forordning nr. 665/75 af 4. marts 1975 om ændring af forordning nr. 120/67 om den fælles markedsordning for korn (EFT L 72 af 20. 3. 1975, s. 14).

2 Sagerne har været forenet under retsforhandlingerne, og deres forening vil være at opretholde ved domsafsigelsen.

3 I dom af 19. oktober 1977 i de forenede sager 124/76 og 20/77 SA Moulins et Huileries de Pont-à-Mousson og Société coopérative »Providence agricole de la Champagne« mod Office national interprofessionnel des céréales (Sml. s. 1795), afsagt efter præjudiciel anmodning fra to franske forvaltningsretter, kendte Domstolen for ret, at de omstridte bestemmelser i Rådets forordninger var i strid med lighedsprincippet, i det omfang de behandlede majs-

gritz bestemt til ølbrygning og majsstivelse forskelligt i henseende til ydelse af produktionsrestitutioner. Domstolen statuerede endvidere, at det påhvilede de for den fælles landbrugspolitik kompetente institutioner at træffe de nødvendige foranstaltninger til afhjælpning af denne uforenelighed.

4 Efter denne dom blev produktionsrestitutionerne til majsgritz, som anvendes af bryggeriindustrien, genindført ved Rådets forordning nr. 1125/78 af 22. maj 1978 om ændring af forordning nr. 2727/75 om den fælles markedsordning for korn (EFT L 142 af 30. 5. 1978, s. 21). Restitutionens størrelse blev fastsat i Rådets forordning nr. 1127/78, som blev udstedt og offentliggjort samme dag som forordning nr. 1125/78 (EFT L 142, s. 24). De to forordninger trådte i kraft på tredjedagen efter deres offentliggørelse i De Europæiske Fællesskabers Tidende. I henhold til artikel 1, sidste stk., i forordning nr. 1125/78 og artikel 6 i forordning nr. 1127/78 kunne restitutionerne dog efter anmodning ydes fra den 19. oktober 1977, dvs. med tilbagevirkende gyldighed fra datoen for afsigelsen af Domstolens dom i ovenfor nævnte præjudicielle sager.

5 Sagsøgernes krav går således ud på erstatning for det tab, som skal være forvoldt dem som følge af, at der ikke blev udbetalt restitutioner i perioden mellem 1. august 1975, datoen for ikrafttrædelsen af forordning nr. 665/75, og 19. oktober 1977. Ifølge sagsøgerne består tabet for alles vedkommende i de indtægter i form af restitutioner, som de ville have fået udbetalt, såfremt der var ydet de samme restitutioner til majsgritz som til stivelse, og, for enkelte sagsøgeres vedkommende, i yderligere tab, navnlig som følge af tilbagegang i salget samt manglende udnyttelse af driftskapaciteten.

Vedrørende formaliteten

6 Rådet, den sagsøgte part, har rejst den formalitetsindsigelse, at sagsøgerne for at erhverve de krævede restitutioner skulle have anlagt sag til betaling heraf ved de nationale forvaltningsretter mod de kompetente nationale myndigheder. Denne indsigelse må imidlertid forkastes. Det er ganske vist korrekt, at der ikke i medfør af EØF-traktatens artikler 178 og 215, stk. 2,

kan anlægges sag til betaling af beløb, som er skyldige på grundlag af fællesskabsregler, men sagsøgernes påstande i den foreliggende sag har ikke form af krav om betaling af skyldige beløb, men er krav om erstatning for tab, som anføres at være en følge af den retsstridige tilstand, Domstolen fastslog i dommen af 19. oktober 1977. Dette tab kan efter sagsøgerens opfattelse i øvrigt ikke beregnes alene på grundlag af de ikke-udbetalte restitutioner. I den foreliggende sag står det desuden fast efter nævnte afgørelse fra Domstolen, at en national ret ikke ville have kunnet tage et krav om betaling af penge til følge, eftersom der ikke findes regler i Fællesskabet, som tillader nationale myndigheder at udbetale de fordrede beløb.

7 Det samme gælder den »litispendensindsigelse«, som Rådet har gjort gældende. De sager, der verserer for de franske retter, er annullationssøgsmål, rettet mod de kompetente nationale myndigheders nægtelse af at udbetale restitutionerne. Disse nationale retter har ikke kompetence til at udtale sig om Fællesskabets ansvar uden for kontraktsforhold. Da sagerne for de nationale retter og for Domstolen således er forskellige såvel i henseende til genstand som retsgrundlag, kan de i de nationale retsplejeordninger anerkendte principper om litispendens ikke påberåbes som grundlag for at afvise søgsmål, som i det foreligende tilfælde er indbragt for Domstolen.

Vedrørende realiteten

8 Da Domstolen allerede i dommen af 19. oktober 1977 har fastslået, at det var i strid med lighedsprincippet at ophæve restitutionerne til majsgritz, bestemt til ølbrygning, og samtidig opretholde restitutionerne til majsstivelse, er det første problem i de foreliggende sager, om denne retsstridighed kan pådrage Fællesskabet ansvar efter EØF-traktatens artikel 215, stk. 2.

9 Konstateringen af, at der er opstået en retsstridig situation som følge af visse generelle retsakter hidrørende fra Fællesskabet, er ikke i sig selv tilstrækkeligt til at udløse et ansvar efter artikel 215, stk. 2. Dette har Domstolen allerede fastslået i dom af 25. maj 1978 i de forenede sager 83/76 m.fl., (Bayerische HNL Vermehrungsbetriebe m.fl. mod Rådet og Kommissionen, Sml. s. 1209). Her henviste Domstolen til sin faste praksis, hvorefter Fællesskabet kun kan ifalde ansvar som følge af en generel retsakt, der indebærer beslut-

ninger vedrørende den økonomiske politik, såfremt der foreligger en tilstrækkelig kvalificeret krænkelse af en højere retsregel til beskyttelse af private. Under hensyntagen til de principper i medlemsstaternes retsordener, der regulerer offentlige myndigheders ansvar for tab, der er påført private ved generelle retsakter, statuerede Domstolen, at i en fællesskabsretlig sammenhæng, som er kendetegnet ved udøvelsen af en vid skønsbeføjelse, der er uomgængelig nødvendig for iværksættelsen af den fælles landbrugspolitik, kan Fællesskabet kun ifalde ansvar i det særlige tilfælde, at den pågældende institution åbenbart og groft har overskredet grænserne for udøvelsen af sine beføjelser.

10 I den foreliggende sag har Rådet efter Domstolens opfattelse åbenbart og groft overskredet de grænser, som det er forpligtet til at overholde ved udøvelsen af sin skønsbeføjelse inden for rammerne af den fælles landbrugspolitik. Domstolen har herved navnlig lagt vægt på nedenstående forhold.

11 Der må for det første tages hensyn til, at det lighedsprincip, som navnlig er nedfældet i EØF-traktatens artikel 40, stk. 2, andet afsnit, og som forbyder enhver form for forskelsbehandling inden for de fælles markedsordninger, indtager en særlig vigtig plads blandt de fællesskabsretlige regler, som skal beskytte privates interesser. For det andet har tilsidesættelsen af dette princip i den foreliggende sag ramt en begrænset og klart identificeret gruppe af virksomheder. Således udgør sagsøgerne i de foreliggende sager og i de parallelle sager 241/78 m.fl., Deutsche Getreideverwertung und Rheinische Kraftfutterwerk GmbH m.fl. mod Rådet og Kommissionen, åbenbart samtlige producenter af majsgritz i Fællesskabet. Endvidere går det af sagsøgerne påståede tab ud over grænserne for de økonomiske risici, som er forbundet med virksomhed i den pågældende sektor. Endelig blev den ligebehandling af majsgritz- og majsstivelsesproducenterne, som var blevet respekteret siden oprettelsen af den fælles markedsordning for korn, uden tilstrækkelig begrundelse opgivet af Rådet i 1975.

12 At Rådet har overskredet grænserne for sin skønsbeføjelse er så meget mere åbenbart som det ikke — hvilket Domstolen nævnte i dommen af 19. oktober 1977 — fulgte et forslag om at genindføre restitutioner til gritz,

som Kommissionen fremsatte allerede i juni 1975, og som var begrundet med at de manglende restitutioner under visse omstændigheder kunne forstyrre ligevægten mellem bryggeriernes omkostninger ved at skaffe sig henholdsvis majsgritz og majsstivelse.

13 Af disse grunde er Domstolen nået til den konklusion, at Fællesskabet har pådraget sig ansvar som følge af, at restitutionerne til majsgritz blev ophævet ved Rådets forordning nr. 665/75.

14 Det skal herefter undersøges, hvilket tab denne forskelsbehandling har tilføjet gritzproducenterne. Ifølge sagsøgerne hidrører den påberåbte skade fra Rådets ophævelse af de restitutioner, som ellers skulle have været udbetalt til gritzproducenterne, såfremt disse var blevet behandlet på samme måde som producenterne af majsstivelse. Det er derfor størrelsen af disse restitutioner, der efter sagsøgernes opfattelse bør danne grundlag for beregningen af det lidte tab.

15 Over for denne metode til tabets beregning har Rådet indvendt, at gritzproducenterne har udlignet tabet ved at overvælte byrderne som følge af restitutionernes bortfald på deres salgspriser. En sådan indvending kan principielt ikke uden videre afvises inden for rammerne af en erstatningssag. Såfremt restitutionerne faktisk er overvæltet på priserne, må det erkendes, at tabet ikke kan beregnes på grundlag af de ikke-udbetalte restitutioner. Her træder forhøjelsen af priserne i stedet for restitutionerne og holder producenten skadesløs.

16 Sagsøgerne har bestridt at have foretaget den nævnte overvæltning, som Rådet har hævdet, bortset fra i begyndelsen under en kort periode i produktionsåret 1975-1976. De har erklæret, at de som følge af konkurrencen fra de stivelsesproducenter, der oppebar restitutionerne, valgte den forretningspolitik at sælge gritz med tab for at beholde markederne fremfor at forhøje priserne med risiko for at miste dem. De af Rådet anførte prisforhøjelser skyldes ifølge sagsøgerne de forhøjede tærskelpriser på majs samt stigningen i produktionsomkostningerne.

17 Parterne har til støtte for deres opfattelse fremlagt forskellige statistiske og andre oplysninger. Disse oplysninger giver ikke grundlag for den af Rådet anbefalede konklusion. Snarere er konklusionen, at der er foregået en parallel udvikling i gritz- og stivelsespriserne, som ikke afspejler de manglende restitutioner til gritz. Den eneste undtagelse er perioden fra de sidste måneder af 1975 til begyndelsen af 1976, hvor priserne på gritz blev forhøjet med beløb svarende til de ikke-udbetalte restitutioner. Sagsøgerne har imidlertid forklaret, at disse forhøjelser midlertidigt blev accepteret af bryggerierne på den betingelse, at der i købekontrakten blev indføjet en klausul, som, for det tilfælde at Fællesskabet på ny ville yde restitutioner, sikrede køberne, at de fik dem udbetalt, i givet fald med tilbagevirkende gyldighed.

18 Heraf følger, at det tab, der bør erstattes sagsøgerne, skal beregnes således, at det svarer til de restitutioner, som ville være blevet udbetalt dem, såfremt anvendelsen af majs til fremstilling af gritz til bryggeriindustrien i perioden 1. august 1975 — 19. oktober 1977, havde givet ret til de samme restitutioner som anvendelsen af majs til fremstilling af stivelse; dette gælder dog ikke for de mængder majs, som er anvendt til fremstilling af gritz, der i medfør af kontrakter, som sikrer køberen retten til en eventuelt genindført restitution, er blevet solgt til priser forhøjet med de ikke-udbetalte restitutioner.

19 Visse sagsøgere har endvidere rejst krav om erstatning for visse yderligere tab, som de påstår at have lidt.

20 For to møllerier i Nordfrankrig anføres det, at disse yderligere tab navnlig består i en væsentlig tilbagegang i salget af gritz til bryggerierne. Denne tilbagegang fremgår ganske vist klart af de tal, sagsøgerne har fremlagt, men den kan ikke tilskrives de manglende restitutioner. Som fastslået ovenfor, har sagsøgerne nemlig understreget, at salgspriserne på gritz ikke blev forhøjet på grund af restitutionernes bortfald. Tværtimod valgte gritzproducenterne, som Domstolen konstaterede i forbindelse med undersøgelsen af prisudvik-

lingen, at sælge med tab for at bevare deres markeder fremfor at forhøje priserne med den risiko, dette indebar for at miste dem. Uligheden mellem gritz og stivelse i henseende til ydelse af restitutioner afspejlede sig altså ikke i salgspriserne. Når gritzproducenterne trods deres forretningspolitik har haft mindre afsætning, må grunden hertil søges i andet end den ulighed, der opstod ved restitutionernes bortfald.

21 For visse andre sagsøgeres vedkommende anføres det, at de yderligere tab er af en anden karakter. To virksomheder har været nødsaget til at lukke deres fabrikker og en tredje til at standse sine betalinger. Rådet har gjort gældende, at disse virksomheders vanskeligheder skyldes særlige forhold i den enkelte virksomhed, såsom forældede produktionsanlæg eller ledelses- og finansieringsproblemer. På grundlag af de oplysninger, parterne har fremlagt under sagen, kan de egentlige årsager til de påståede yderligere tab ikke påvises. Selv om det antages, at restitutionernes bortfald har bidraget til at aktualisere disse sagsøgeres vanskeligheder, må det imidlertid konstateres, at disse vanskeligheder ikke er en så direkte følge af Rådets retsstridige adfærd, at Fællesskabet er erstatningspligtig. Hvor der er tale om offentlige myndigheders ansvar uden for kontraktsforhold som følge af generelle retsakter, kan de retsgrundsætninger, der er fælles for medlemsstaternes retssystemer, og som EØF-traktatens artikel 215, stk. 2, henviser til, ikke påberåbes til støtte for en forpligtelse til at genoprette enhver, nok så fjern, skadelig følge af en retsstridig retsforskrift.

22 Påstandene om erstatning for de påståede yderligere tab kan derfor ikke tages til følge.

23 Sagsøgerne har for Domstolen fremlagt en række bilag som bevis dels for de gritzmængder, for hvilke der er rejst erstatningskrav, dels for de restitutionsbeløb, som ikke er udbetalt for disse mængder. På sagens nuværende stadium kan Domstolen imidlertid ikke udtale sig om rigtigheden af disse oplysninger. Domstolen skal derfor ved en mellemafgørelse fastlægge de kriterier, den har lagt til grund for sin tilkendelse af erstatning til sagsøgerne, hvorved erstatningens størrelse fastsættes, enten efter aftale mellem parterne, eller, såfremt en sådan aftale ikke kommer i stand, af Domstolen.

Vedrørende rentekravet

24 Sagsøgerne har desuden påstået Rådet tilpligtet at svare renter efter den i fransk ret gældende procentsats fra den månedlige forfaldsdato for restitutionsbeløbenes udbetaling.

25 Et krav, som her omhandlet, der er gjort gældende i forbindelse med Fællesskabets ansvar uden for kontraktsforhold efter artikel 215, stk. 2, må vurderes på grundlag af de retsgrundsætninger, der er fælles for medlemsstaterns retssystemer, og som artiklen henviser til. Disse retssystemer anerkender i almindelighed rentekrav. Under hensyntagen til de kriterier. Domstolen har lagt til grund for tabets beregning, opstår forpligtelsen til betaling af renter den dag, nærværende dom afsiges, i det omfang dommen statuerer pligt til erstatning af skaden. Rentesatsen er herved at fastsætte til 6 %.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN

før anden afgørelse træffes:

1. **Det europæiske økonomiske Fællesskab tilpligtes at betale til**

   1) **P. Dumortier frères, SA., Tourcoing,**

   2) **Maïseries du Nord, SA, Marquette-lez-Lille,**

   3) **Moulins et Huileries de Pont-à-Mousson, SA, Pont-à-Mousson,**

   4) **Les Maïseries de Beauce, Sàrl, Marboué,**

   5) **Costimex, SA, Strasbourg,**

   6) **»La Providence agricole de la Champagne«, Société coopérative agricole, Reims,**

   7) **Maïseries alsaciennes, SA, Colmar,**

   de beløb, som svarer til de produktionsrestitutioner til majsgritz, bestemt til bryggeriindustrien, som hver af disse virksomheder havde kunnet oppebære, såfremt anvendelsen af majs til produktion af majsgritz i perioden 1. august 1975 til 19. oktober 1977 havde givet ret til samme restitutioner som anvendelsen af majs til fremstilling af stivelse; dette gælder dog ikke for de mængder gritz, der i medfør af

kontrakter, som sikrer køberen retten til en eventuelt genindført restitution, er blevet solgt til priser forhøjet med de ikke-udbetalte restitutioner.

2. **Af de pågældende beløb svares renter 6 % fra datoen for nærværende dom.**

3. **Inden tolv måneder efter domsafsigelsen meddeler parterne Domstolen størrelsen af de efter fælles aftale fastsatte erstatningsbeløb.**

4. **Såfremt en sådan aftale ikke kommer i stand, meddeler parterne inden for samme tidsrum Domstolen deres påstand, opgjort i tal.**

5. **Spørgsmålet om sagens omkostninger udsættes.**

Kutscher Mertens de Wilmars Mackenzie Stuart Pescatore Sørensen

O'Keeffe Bosco Touffait Koopmans

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 4. oktober 1979.

A. Van Houtte
Justitssekretær

H. Kutscher
Præsident

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
F. CAPOTORTI
(se Samling 1977, s. 1772)

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
F. CAPOTORTI
(se sag 238/78, s. 2976)